

Κεφάλαιο 6 (ΗΘΙΚΗ)

Ενότητα 1 – ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΚΡΙΤΗΡΙΟΥ ΗΘΙΚΗΣ ΟΡΘΟΤΗΤΑΣ

1. Τι υποστηρίζει ο Ωφελιμισμός και ποιοι οι Ιδρυτές του;

Σύμφωνα με τον ωφελιμισμό, ιδρυτές του οποίου θεωρούνται ο **Τζέρεμυ Μπένθαμ** και ο **Τζον Στιούαρτ Μιλ** (19ος αιώνας), σκοπός των πράξεών μας πρέπει να είναι η μεγαλύτερη κατά το δυνατόν ωφέλεια για τον μεγαλύτερο κατά το δυνατόν αριθμό ατόμων. Και λέγοντας “ωφέλεια” οι περισσότεροι από αυτούς τους φιλοσόφους έχουν στο μυαλό τους την ευτυχία ή έστω την ικανοποίηση αυτών που θα καρπωθούν τα αποτελέσματα των πράξεών μας. Εδώ πρέπει να προσέξουμε ότι η σημασία της λέξης “ωφελιμισμός” είναι αρκετά διαφορετική από εκείνη που έχει αποκτήσει η λέξη στην καθημερινή μας ζωή, όπου η σημασία της φαίνεται να περιορίζεται στην εγωιστική επιδίωξη του προσωπικού συμφέροντος του καθενός και όχι της ωφέλειας του μεγαλύτερου κατά το δυνατόν αριθμού ανθρώπων.

Κριτική της θεωρίας του ωφελιμισμού (Αδυναμίες του ωφελιμισμού)

- δε μπορούν πάντα να προβλεφθούν με ασφάλεια τα αποτελέσματα των πράξεών μας.
- δεν είναι σαφές το πώς θα «μετρηθεί» η παραγόμενη ωφέλεια, καθώς δεν υπάρχει ομοφωνία για το επιδιωκόμενο καλό.
- υπάρχουν πολλών ειδών ηδονές και λύπες, για την αξία των οποίων οι γνώμες διαφέρουν (βλ. κείμενα 1, 2, σελ. 147- για το κείμενο 2, να δούμε τα σχετικά με τον Επίκουρο στο Ευρετήριο Ονομάτων και την εικόνα στη σελ. 149).
- μπορεί –κατά την προσπάθεια μεγιστοποίησης της ωφέλειας– να μη δοθεί αρκετή βαρύτητα στα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν.
- Μπορεί να μην τηρηθεί η δίκαιη κατανομή της προκύπτουσας ωφέλειας

«Ο σκοπός αγιάζει τα μέσα» (;)

2. Τι είναι η κατηγορική προσταγή, ποιος τη διατύπωσε και γιατί ονομάζεται έτσι;

Σύμφωνα με την **κατηγορική προσταγή**, πρέπει το υποκείμενο της πράξης να θέλει ο γνώμονας (κανόνας) της πράξης του να ισχύει ως καθολικός νόμος. Ο ηθικός νόμος πρέπει να μπορεί να ισχύει σε κάθε περίπτωση και να μη συνδέεται με συγκεκριμένους στόχους του ενός ή του άλλου υποκειμένου. Την διατύπωσε ο **Καντ** και την αποκαλεί κατηγορική προσταγή, επειδή έχει κατηγορικό –δηλαδή απόλυτο και όχι υποθετικό– χαρακτήρα.

Σύμφωνα με δεύτερη διατύπωση της κατηγορικής προσταγής ο Καντ προσδιορίζει καλύτερα το αίτημα του ισότιμου σεβασμού όλων των ανθρώπων. Πρέπει, αναφέρει, κάθε υποκείμενο να πράττει έτσι, ώστε να μεταχειρίζεται πάντοτε όλους τους άλλους ανθρώπους –όπως και τον εαυτό του ως σκοπούς και όχι μόνο ως μέσα των πράξεών του.

Διαφοροποίηση από τη θεωρία του ωφελιμισμού που εκτέθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο: δεν έχει σημασία τόσο ποια θα ήταν πράγματι η συνέπεια μιας ηθικά μη ορθής πράξης, αλλά μάλλον το ότι ένας **ορθολογικός** άνθρωπος **δε θα μπορούσε να θελήσει** κάτι τέτοιο (βλ. κείμ. 3, σελ. 147 επ.).

- Ο ηθικός νόμος εξασφαλίζει όχι μόνο την ικανότητά μας να συμβιώνουμε αρμονικά ως λογικά όντα, αλλά και **την** ελευθερία μας (αυτοδέσμευση που επιβάλλει η ορθολογική και αυτόνομη βούλησή μας).
- Αίτημα ισότιμου σεβασμού όλων των ανθρώπων

Πρέπει κάθε υποκείμενο να πράττει έτσι, ώστε να μεταχειρίζεται πάντοτε όλους τους άλλους ανθρώπους –όπως και τον εαυτό του- ως **σκοπούς** και όχι μόνο ως **μέσα** των πράξεών του (βλ. κείμ. 4, σελ. 157).

Κριτική της θεωρίας του Καντ

- Δυσκολία προσδιορισμού των θετικών υποχρεώσεών μας, π.χ. αλληλοβοήθεια.
- Αυστηρότητα και ακαμψία της κατηγορικής προσταγής.
- Παραγνωρισμός των θετικών ανθρώπινων συναισθημάτων ως ηθικών κινήτρων (βλ. την εικόνα της σελ. 143).

3. Τι είναι αρετή σύμφωνα με τον Αριστοτέλη και ποιος την ενσαρκώνει;

Η έννοια της **αρετής** κατέχει κεντρική θέση σε μια μακρά φιλοσοφική παράδοση που ανάγεται στην αρχαιοελληνική σκέψη. Κατά τον Αριστοτέλη, η ηθική αρετή, η οποία αξιοποιεί φυσικές μας προδιαθέσεις και καλλιεργείται με την κατάλληλη εκπαίδευση, μας επιτρέπει σε κάθε περίπτωση να πετύχουμε τη σωστή **μεσότητα**, τον μέσο όρο ανάμεσα σε υπερβολές και ελλείψεις.

Την ενσαρκώνει εκείνος που έχει αναπτύξει επιπλέον την απαραίτητη διανοητική αρετή της φρόνησης, την ικανότητα να αναγνωρίζει το καλό για τον ίδιο και τους συνανθρώπους του και να σταθμίζει το πώς θα πράξει ελέγχοντας τα συναισθήματά του. Για παράδειγμα, όταν κάποιος διαθέτει θάρρος, αποφεύγει και τη δειλία –την υστέρηση απέναντι σ' αυτό που απαιτείται– αλλά και τη ριψοκινδύνευση, δηλαδή την υπερβολή της παράτολμης στάσης απέναντι στον κίνδυνο· όταν κάποιος είναι γενναιόδωρος, δεν είναι ούτε τσιγκούνης ούτε σπάταλος· εφόσον διακρίνεται από σωφροσύνη στις απολαύσεις, δεν είναι ούτε αναίσθητος, όσον αφορά την επιδίωξη των ηδονών, αλλά ούτε και ακόλαστος·

4. Τι είναι η ευδαιμονία κατά τον Αριστοτέλη; Ποια η σχέση της αρετής με την ευδαιμονία;

Για τον Αριστοτέλη οι αρετές αποτελούν συστατικά ενός βίου που επιτυγχάνει την **ευδαιμονία**. Και λέγοντας “ευδαιμονία” ο συγγραφέας των Ηθικών Νικομαχείων εννοούσε την πλήρη άνθηση της ανθρώπινης προσωπικότητας, την ολόπλευρη ενεργοποίηση των κυριότερων ανθρώπινων δυνατοτήτων – όχι απλώς αυτό που σήμερα αποκαλούμε ευτυχία, δηλαδή κάποια, λιγότερο ή περισσότερο, παροδική και υποκειμενική ψυχική κατάσταση ευφορίας.

Κριτική της θεωρίας του Αριστοτέλη

- Δυσκολία εφαρμογής του ιδεώδους των αρχαιοελληνικών αρετών στη σημερινή εποχή λόγω της σύνδεσής του με το πρότυπο του «καλού καγαθού» πολίτη της αρχαιοελληνικής κοινωνίας.
- Δυσκολία συσχετισμού της έννοιας της ευδαιμονίας με τον τρόπο ζωής του ανθρώπου του 21^{ου} αιώνα.
- Αριστοκρατικός και περιοριστικός χαρακτήρας του ηθικού προτύπου του συνετού και ενάρετου ανθρώπου, αφού δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί από μεγάλο αριθμό ανθρώπων.

Συμπέρασμα: οι αρετές πρέπει να θεωρηθούν συμπληρωματικές προς τις γενικές ηθικές αρχές για την πλήρη διασάφηση της έννοιας της ηθικότητας.